

การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ*

THE CREATING AND DEVELOPING INNOVATIVE MEDIA FOR THE TRADITION OF ROCKET FESTIVAL

วิภาชน์ เทศน์ธรรม

Wipat Thattham

พระมหาจิรายุทธ ปโยโค

Phramaha Jirayuth Payoko.

พีรพงษ์ แสนลิ่ง

Pirapong Saensing

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โสธร

Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist Collage, Thailand

E-mail: worachet031973@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร 2) สร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ และ 3) พัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ จำนวน 377 คน ใช้แบบสอบถาม และผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ จำนวน 23 คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้สถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการตีความ การวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ 4 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านความเชื่อ ด้านการสืบสานประเพณี และด้านการมีส่วนร่วม มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.28) 2) การนำหลักอารักขสัมปทามาประยุกต์ใช้ในการสร้างสื่อวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟ 5 ด้าน คือ การอนุรักษ์ประเพณีโบราณ การอนุรักษ์รูปแบบประเพณี การอนุรักษ์กิจกรรมในงานประเพณี การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.20) และ 3) การผลิตสื่อวัฒนธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟจะต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่อออนไลน์อย่างลงตัว เนื้อหา

* Received 15 September 2021; Revised 28 November 2021; Accepted 5 December 2021

ในสื่ออนิเมชันควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน และมีการกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชันที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย

คำสำคัญ: การสร้างและพัฒนา, สื่อนวัตกรรม, การสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

Abstract

The Objectives of this research article were to 1) to study knowledge and the tradition of rocket festival in Yasothon province. 2) to create innovative media about the tradition of rocket festival and 3) to develop innovative media and apply it to carry on the rocket festival. This study is a quantitative and qualitative research. The population of the study was 20,283 people, and the samples were 377 respondents. The quantitative data was collected using 377 sets of questionnaires, and in-depth interview was employed for 23 interviewees. The results were analyzed using statistics such as percentages, mean scores, standard deviation, and Pearson correlation coefficient. Qualitative data was analyzed using descriptive synthesis analysis methods. Results showed that 1) Knowledge and continuation of the rocket festival in 4 aspects, namely local culture faith on the continuation of tradition and participation had overall means at high level. ($\bar{X}$ 4.28) 2) An applying the principles of protection for the creation of innovative media in the rocket festival in 5 areas : preserving ancient traditions, conservation of traditions, conserving activities in traditions, in terms of promoting ecotourism and the promotion of ecotourism that is linked to the ASEAN community. 3) Media production must be emphasized on 3 aspects which are integrating the history of the rocket festival with current situations in animation media perfectly, contents in the animation media should promote ecotourism that connects to the ASEAN community, and mentioning the history of the rocket festival in animation media that is easily accessible and understandable.

Keywords: Creation and Development, Innovation Media, Inheriting of The Rocket Festival

บทนำ

ประเพณีต่าง ๆ เป็นเหมือนการนัดพบกันเมื่อถึงเวลาหรือโอกาสของประเพณีนั้น ๆ มาถึงซึ่งทุกคนก็จะลิ้มความขัดแย้งที่เคยมีหรือวางไว้แล้วหันมาร่วมงานประเพณีกันอย่างมีความสุข โดยเฉพาะสังคมในภาคอีสานมีประเพณีที่หลากหลายตามฮีตคองโบราณ (จารีต)

ในตลอดระยะเวลา 12 เดือน ซึ่งนโยบายของรัฐบาลตามยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัยและนวัตกรรม เป้าหมายที่ 3 การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นฐานของประเทศ ข้อที่ 2 องค์ความรู้พื้นฐานทางสังคมและความเป็นมนุษย์ ข้อ 2.1 การสร้างภูมิคุ้มกันทางมรดกวัฒนธรรมซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วัฒนธรรมและโบราณคดี แนวทางการจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมการฟื้นฟู สืบสานและสร้างสรรค์ศิลปาชีพในระดับชุมชน มรดกวัฒนธรรมเพื่อสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดีที่มีความเชื่อมโยงกับนิทานพื้นบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจวัฒนธรรมไทย วาทกรรมการสื่อสารจากเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เพื่อให้มีภูมิคุ้มกันและการรู้เท่าทันให้คนทุกวัยทุกอาชีพสามารถเข้าถึงได้ จะเห็นได้ว่าจากนโยบายของรัฐดังกล่าวได้มุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยการนำเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคใหม่เข้ามาเป็นสื่อเชื่อมโยงนำข้อมูลเผยแพร่ไปให้เข้าถึงบุคคลและชุมชนให้มากขึ้น รวมทั้งเกิดประโยชน์สูงสุด (จิตรลดา พิศาลสุพงษ์ และสุพัตรา ศรีภูมิเพชร, 2560)

ภาคอีสานเป็นดินแดนที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามจำนวนมากที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ชาวอีสานมีจิตใจดีงาม มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี โบราณมาจากมรดกรุ่นสู่รุ่น สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขโดยมีความเชื่อเรื่องประเพณีต่าง ๆ เป็นตัวเชื่อมโยงให้มีกิจกรรมการพบปะ ซึ่งกันและกัน บางคนก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเครื่องรางของขลัง ผีสงเคราะห์และจิตวิญญาณ จนนำไปสู่การก่อให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ (มารยาท กิจสุวรรณ, 2526) เช่น การขอฝนจากพญาแถนที่ชาวอีสานถือว่าเป็นเทพองค์หนึ่งที่มีฤทธิ์เดชสามารถดลบันดาลให้ฝนตกลงมาได้ โดยการจุดบั้งไฟส่งทะยานขึ้นไปบนท้องฟ้าซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพันธสัญญาในการส่งสัญญาณบอกกล่าวให้พญาแถนได้รับรู้ว่าได้ถึงฤดูกาลทำเกษตรกรรมแล้ว ความต้องการน้ำของมวลมนุษย์เกิดขึ้นแล้ว พระยาแถนก็จะบันดาลให้ฝนตกลงมาบนพื้นมนุษย์โลกเพื่อให้ชาวนาจะได้นำมาใช้ในการทำเกษตรกรรม เป็นต้น (ศรีเลา เกษพรหม, 2562) และต่อมาได้กลายมาเป็นประเพณีบุญ บั้งไฟ ในปัจจุบันมีการจัดงานบุญบั้งไฟอยู่ในหลายภาคส่วนของประเทศไทยโดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอนมไพร และจังหวัดยโสธร ได้มีการจัดงานประเพณีอย่างยิ่งใหญ่ มีการประสานงานกับหน่วยงานต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนามและลาว เป็นต้น ได้นำบั้งไฟและขบวนแห่มาเข้าร่วมเป็นประจำทุกปี (สำนักงานจังหวัดยโสธร, 2562) และทางคณะกรรมการผู้จัดงานประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร ก็ได้ร่วมกันระดมทุนทรัพย์ในการจัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่อลังการ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติให้ความสนใจเข้ามาเที่ยวชมเป็นจำนวนมากต่อปี จนเกิดการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจ เกิดสภาพคล่องและการใช้จ่ายเงินจำนวนมาก ผลที่เกิดขึ้นประการหนึ่งคือประชาชนในท้องถิ่นและใกล้เคียงได้มีอาชีพมีรายได้จากการขายสินค้าชุมชนวิถี (Inno-

Life) ทั้งสิ่งอุปโลกบริโลก รวมทั้งสินค้าที่ระลึกต่าง ๆ ที่นำมาจำหน่ายในงานประเพณีบุญบั้งไฟ (เย็นใจ เลหาวิช, 2562)

การมีสินค้าชุมชนนวัตกรรม (Inno - Life) อีกประการหนึ่งในกลุ่มที่ผลิตบั้งไฟจำหน่ายในรูปแบบสินค้าวัฒนธรรม เช่น บั้งไฟทั้งชนิดบั้งไฟขนาดเล็กไปจนถึงบั้งไฟขนาดใหญ่สำหรับจุดแข่งขัน รวมทั้งบั้งไฟจำลองที่ผลิตขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกได้มีการให้ความสนใจซื้อขายกันเกิดเป็นรายได้อีกประการหนึ่งของประชาชน นอกจากรายได้เกิดขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าแล้วก็ยังมียาได้เกิดจากการแสดงต่าง ๆ เช่น การแข่งบั้งไฟ การพ้อนรำซึ่งผู้พ้อนในชุมชนบางแห่งก็มีการรับจ้างพ้อนเป็นคณะ แต่บางกลุ่มก็รวมตัวกันฝึกซ้อมของคนในคุ้มโดยผู้ที่ประธานกลุ่มก็จะให้เบี้ยเลี้ยงหรือค่าตอบแทนเป็นค่าสินน้ำใจให้แก่ผู้เข้าร่วมพ้อนเป็นที่น่าสนใจของแต่ละฝ่ายโดยเฉพาะเด็กเยาวชนที่เป็นนักเรียนนักศึกษา มักจะมีรายได้ในช่วงเทศกาลประเพณีบุญบั้งไฟนี้พอสมควร สามารถนำไปใช้เป็นทุนการศึกษาได้อีกทางหนึ่ง ส่วนทางด้านการแสดงดนตรี แสงสีเสียง รวมทั้งการเล่นดนตรีพื้นเมืองก็มีการจ้างงานกันเป็นเงินจำนวนมากโดยเฉพาะนักดนตรีกลุ่มติดพันแห่ขบวนและกลุ่มวงดนตรีกลองยาว นักดนตรีในชุมชนแห่กลองยาวจะมีรายได้เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลนี้ เพราะนอกจากการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟในเขตพื้นที่ในของจังหวัดยโสธรแล้วยังมีพื้นที่อื่น ๆ ของแต่ละอำเภอ แต่ละตำบลและบางหมู่บ้านก็มีการจัดงานลักษณะคล้ายคลึงกัน ทำให้การหมุนเวียนของเงินและการเกิดรายได้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากดังที่กล่าวมาแล้วซึ่งทำให้ประชาชนมีการเป็นอยู่ที่ดีเพิ่มขึ้น ถึงแม้จะเป็นห้วงระยะเวลาอันสั้น ๆ ก็ตาม แต่ก็เป็นการลงทุนที่อาจกล่าวได้ว่าคุ้มค่ากับการลงทุนลงแรงเป็นการส่งเสริมทั้งทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ประเทศและการเป็นอยู่ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศอาเซียนด้วยกัน รวมทั้งอีกด้านหนึ่งคือการอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นโดยห้วงเวลาของการจัดงานจะอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคมและอาจมีที่จัดกิจกรรมที่อาจจะล่องเลยกรอบระยะเวลาของเดือนนี้ไปบ้างในบางแห่งเป็นประจำในทุกปี (ประตุสู้อีสาน, 2562)

เมื่อพิจารณาจากเหตุผลดังกล่าวสะท้อนให้ทราบถึงความสำคัญของประเพณีบุญบั้งไฟว่ามีความสำคัญที่เชื่อมโยงกับการส่งเสริมพัฒนาคุณค่าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์ สืบสานไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามประการหนึ่งของบรรพบุรุษให้คงอยู่กับสังคมอย่างยั่งยืน แต่สิ่งหนึ่งที่ยังต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น คือการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่ทันสมัยให้เป็นที่น่าสนใจและรวดเร็วในการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักในโลกโซเชียลคือสื่อมัลติมีเดีย (Multimedia) ในรูปแบบอนิเมชัน (Animation) ควรที่จะให้การสนับสนุนประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติให้มีการรับรู้ข่าวสารและให้ความสนใจเข้ามาเที่ยวชมหรือการพัฒนาที่นำไปสู่การนำวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองเข้าร่วมงาน (ศศิมา สุขสว่าง, 2562) ฉะนั้นช่องทางที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งคือการกระจายข่าวสารสื่อและประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักให้มากขึ้นโดยเฉพาะสื่อมัลติมีเดียซึ่งเป็นสื่อ

นวัตกรรมที่ทันสมัยทำให้ผู้ชมเข้าถึงรับรู้ข่าวสารได้รวดเร็วและเข้าใจง่าย อีกทั้งยังสามารถเผยแพร่ไปทั่วโลกผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รวมถึงแอปพลิเคชันต่าง ๆ ของเครื่องมือสื่อสารโทรศัพท์มือถือ การรับชมผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สัญญาณดาวเทียม รวมถึงระบบเคเบิลทีวี เป็นต้น ดังนั้นจากหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการสร้างนวัตกรรมสื่อมัลติมีเดียเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย รวมถึงการส่งเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทยให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร
2. เพื่อสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ
3. เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยซึ่งประกอบด้วยประชากร, กลุ่มตัวอย่าง, เครื่องมือการวิจัย, กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล, การแปลผลข้อมูล, วิธีการทางสถิติสำหรับใช้ในการวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่กำหนดขึ้น (เทพศักดิ์ บุญยพันธุ์, 2550) และผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นข้อคำถามปลายปิดและข้อเสนอแนะ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพใช้แบบวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ ประชากร (Population) ที่ใช้ศึกษาในการวิจัยเชิงปริมาณ คือประชาชนที่อาศัยอยู่ประจำและประกอบอาชีพอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร จำนวน 20,283 คน ใช้กลุ่มตัวอย่าง (Sample) จำนวน 377 คน ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามมาตรวัด 5 ระดับ ของ Likert Scale และมีรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาและสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำราและงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจากสื่อออนไลน์ ประมวลผลข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วกำหนดขอบเขตประเด็นสำคัญเพื่อสร้างเครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ (แบบสอบถาม)

2. สร้างเครื่องมือวิจัย (แบบสอบถาม ฉบับร่าง) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

3. นำแบบสอบถาม (ฉบับร่าง) ที่สร้างขึ้นไปเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงของเครื่องมือการวิจัย โดยหาค่าความสอดคล้องหรือดัชนีของความสอดคล้องกันระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับจุดประสงค์ (Index of Item – Objective Congruence หรือ IOC)

4. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญแล้วมาปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำ พร้อมทั้งนำกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

5. หลังจากที่ได้แบบสอบถามการวิจัยที่มีความสมบูรณ์แล้ว ได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในอำเภอพนมไพร จำนวน 30 ชุด ทั้งนี้เพราะชุมชนดังกล่าวมีบริบทที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจริง พร้อมทั้งหาค่าความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงของแบบสอบถามก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริง

6. นำแบบสอบถาม จำนวน 30 ชุด มาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาค่าความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปแล้วไปนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ (ชุดเดิม) พิจารณาความเหมาะสมและให้ความเห็นชอบก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ทำการวิจัย

7. ผู้วิจัยได้ขอหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน และนำแบบสอบถามที่ผ่านการอนุมัติจากผู้เชี่ยวชาญแล้วไปลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 377 คน ในเขตพื้นที่ทำการวิจัยคือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) จากเอกสาร หนังสือ ตำราและงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศในระบบออนไลน์และทำการประมวลผลข้อมูล ศึกษาข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วกำหนดขอบเขตประเด็นสำคัญเพื่อสร้างแบบสอบถามการวิจัยเชิงคุณภาพ พร้อมทั้งผ่านกระบวนการตรวจสอบความเที่ยงและความตรงจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีวิทยาผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interviews) กับกลุ่มเป้าหมาย (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ) จำนวน 23 คน จากตัวแทนชุมชน จำนวน 23 ชุมชน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างต่อ ๆ กันไปแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) (ประพนธ์ เจริญกุล, 2550)

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ผู้วิจัยได้กำหนดค่าสถิติสำหรับการวิเคราะห์และแปลผลข้อมูลการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การแปลผลข้อมูลการวิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนาสำหรับการอธิบายผลการศึกษาในขอบเขตดังต่อไปนี้

1.1 ตัวแปรอิสระ ด้านข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เนื่องจากข้อมูลมีลักษณะเป็นนามบัญญัติ (Nominal Scale) และผู้วิจัยต้องการบรรยายเพื่อให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานที่จำแนกตามคุณสมบัติ ดังนั้นสถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ (Percentage)

1.2 ตัวแปรอิสระ ด้านระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟเป็นข้อมูลที่ใช้มาตราวัดอันตรภาค (Interval Scale) เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดค่าคะแนนของแต่ละระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

1.3 ตัวแปรอิสระ ด้านระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักอารักขสัมปทาและการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟเป็นข้อมูลที่ใช้มาตราวัดอันตรภาค (Interval Scale) เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดค่าคะแนนของแต่ละระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2. สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics) การอธิบายผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างในประเด็นของการวิเคราะห์เพื่อทดสอบความสัมพันธ์หรือการส่งผลกระทบระหว่างตัวแปรอิสระ และเพื่อทดสอบถึงความแตกต่างที่ตัวแปรอิสระดังกล่าวว่าตัวแปรแต่ละตัวที่มีผลต่อตัวแปรตาม ผู้วิจัยได้ใช้สถิติการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

การรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน

การรับรองจริยธรรมการวิจัยเพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้มีความถูกต้องเป็นไปตามกระบวนการของระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และจริยธรรมของการวิจัย ได้ดำเนินการเรื่องการรับรองจริยธรรมการวิจัยโดยเสนอผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามเอกสาร ที่ อว 8007/ว.22 เรื่อง การออกใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2562 และได้ผ่านมติของคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research) โดยผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งประกอบด้วย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ประเภทของข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การแปลผลข้อมูล วิธีทางสถิติสำหรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมุติฐานความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่กำหนดขึ้น และการเพิ่มความเชื่อมั่นของข้อมูลการวิจัยด้วยวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเลือกใช้วิธีการสำรวจข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมทั้งได้ดำเนินการเรื่องการรับรองจริยธรรมการวิจัยผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ในจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ 4 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านความเชื่อ ด้านการสืบสานประเพณี และด้านการมีส่วนร่วม มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.28) และประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดยโสธร สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความรัก ความสามัคคี สามารถสร้างชื่อเสียงอย่างเป็นที่ประจักษ์ สะท้อนถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความมกตัญญู ต่อบรรพบุรุษและการรักษาประเพณีที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมความเคารพ ความนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักษ์รักษาคุ้มครองชุมชน และการรักษาคำมั่นสัญญาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกระบวนการบริหารจัดการงบประมาณสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟในรูปแบบหลากหลายและทันสมัยจะสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักอาร์กซิมปทามาประยุกต์ใช้ในการสร้างสื่อนวัตกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ 5 ด้าน คือ ด้านอนุรักษ์ประเพณีโบราณ ด้านอนุรักษ์รูปแบบประเพณี ด้านอนุรักษ์กิจกรรมในงานประเพณี ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.20) การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) มีความเป็นไปได้และความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน การประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชันนับว่าเป็นทางเลือกใหม่ที่จะทำให้ข่าวสารเข้าถึงผู้คนทุกระดับในชุมชน การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ควรที่จะมีการสำรวจตลาดความต้องการของชุมชน ความถูกต้องของเนื้อหาสาระทางประวัติศาสตร์ ความผสมผสานกลมกลืนกับท้องถิ่น ความคุ้มค่าและความคุ้มค่าของการผลิตสื่อ

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ผลการวิจัยพบว่า การผลิตสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟจะต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชันอย่างลงตัว เนื้อหาในสื่ออนิเมชันควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน และมีการกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชันที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย สื่อการ์ตูนอนิเมชันที่ดีและเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีองค์ประกอบดังนี้ คือ 1) ควรเป็นสื่อที่ผู้ชมสามารถใช้จินตนาการได้อย่างไม่มีขอบเขต 2) ควรเป็นสื่อที่สามารถอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนและเข้าใจยากให้ง่ายขึ้น 3) ควรเป็นสื่อที่ใช้อธิบายหรือแสดงความคิดเห็นที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมได้ 4) ควรเป็นสื่อที่ใช้อธิบายหรือเน้นส่วนสำคัญให้ชัดเจนและกระจ่างขึ้นได้ 5) ควรเป็นสื่อที่สามารถเสริมสร้างสติปัญญาให้วัยเด็ก ๆ ได้อย่างดี และ 6) ควรเป็นสื่อที่

สามารถรับชมได้ทุกเพศทุกวัย สามารถสร้างความผูกพันกันในครอบครัว และในการ์ตูนอนิเมชันจะแฝงไปด้วยข้อคิดคติสอนใจในรูปแบบต่าง ๆ และสื่อการ์ตูนอนิเมชันเพื่อการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีการนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทดังนี้ คือ 1) ควรมีการนำสื่อไปเผยแพร่ในระบบอินเทอร์เน็ตสื่อออนไลน์ประเภทต่าง ๆ เช่น Facebook, Line, YouTube เป็นต้น 2) ควรมีการนำสื่อไปเผยแพร่ในระบบวิทยุ-โทรทัศน์ 3) ควรนำสื่อไปให้หน่วยงานของรัฐ ผู้แทนภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ห้างสรรพสินค้าหรือสถานที่มีการจัดกิจกรรม เป็นต้น 4) ควรนำสื่อไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัฒนธรรมจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และศาสนสถาน เป็นต้น 5) ควรให้ผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่ม เป็นต้น นำไปประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับรู้ และ 6) ควรนำสื่อการ์ตูนอนิเมชันไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับในจังหวัดยโสธร

อภิปรายผล

ประการที่หนึ่ง การศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร พบว่า องค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ 4 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านความเชื่อ ด้านการสืบสานประเพณีและด้านการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก และประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดยโสธร สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความรัก ความสามัคคี สามารถสร้างชื่อเสียงอย่างเป็นที่ประจักษ์ สะท้อนถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความภาคภูมิใจต่อบรรพบุรุษและการรักษาประเพณีที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมความเคารพ ความนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักษ์รักษาคุ้มครองชุมชน การรักษาคำมั่นสัญญาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกระบวนการบริหารจัดการงบประมาณสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟในรูปแบบหลากหลายและทันสมัยจะสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน อาจเป็นเพราะประเพณีบุญบั้งไฟเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพี้ยนอันล้ำคุณค่า สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนได้ สามารถสร้างความรู้และความสนใจทางด้านวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ได้สอดคล้องกับ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ ที่ได้กล่าวถึงรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญมีอยู่ 6 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ (get to know) ระดับที่ 2 การร่วมคิด ร่วมแสดงออก ร่วมแสดงความคิดเห็น (think together) ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจ (make a decision) ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการ (joint operation) ระดับที่ 5 การร่วมติดตาม ร่วมตรวจสอบและประเมินผล (joint monitoring and evaluation) และระดับที่ 6 ร่วมรับผล (get results) (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรวรรณ จันทรศิริ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิม โดยการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชนและชุมชนบ้านดอนเชียง ตำบลลุมพุก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร” ผลการวิจัยพบว่า ในอดีตประเพณีบุญบั้งไฟ

ของบ้านดอนเชียงเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านในจำนวนประเพณีทั้งสิบสองเดือน เป็นการสืบทอดตำนานความเชื่อและศรัทธาต่อการขอฝนขอฟ้าจากพญาแถนด้วยการสื่อสารผ่านบั้งไฟ มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อก็คือการจุดบั้งไฟเสี่ยงและรำเซิ้งถวายปู่ในหมู่บ้าน นับว่าเป็นงานบุญประเพณีที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในชุมชนในการจัดเตรียมงานเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนญาติพี่น้องบ้านใกล้บ้านไกลพบปะสังสรรค์ แต่ในปัจจุบันพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟของบ้านดอนเชียงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมจัดเตรียมงานของคนในชุมชนน้อยลง ส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ซื้อหรือจ้างหรือเช่าบั้งไฟจุดบั้งไฟเอ้และขบวนรำเซิ้งจากหมู่บ้านใกล้เคียงหรือแหล่งให้บริการเฉพาะทำให้ค่าใช้จ่ายในการจัดงานสูงขึ้นจนเป็นภาระหนักของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง จุดมุ่งหมายของประเพณีบุญบั้งไฟเป็นไปเพื่อความบันเทิงและการแข่งขันมากกว่าการสืบทอดตำนาน ความเชื่อและศรัทธาต่อการขอฟ้าขอฝนจากพญาแถนดังในอดีตที่ผ่านมาในอดีตพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร เป็นการสืบทอดตำนาน ความเชื่อ ความศรัทธาในการขอฟ้าขอฝนจากพญาแถนเช่นเดียวกับบ้านดอนเชียง มีการเตรียมการ ขึ้นตอน เนื้อหา เพื่อสืบสาน ความเชื่อ ความศรัทธา ความสามัคคีรักใคร่ปรองดองกัน การมีส่วนร่วม ช่วยเหลือเอื้ออาทรของคนในชุมชนเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธรได้เปลี่ยนแปลงไปโดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวและภาคส่วนธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง องค์กรรัฐและเอกชนมีบทบาทหลักในการจัดงาน ประชาชนหรือชุมชนต่าง ๆ มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของประเพณีบุญบั้งไฟน้อยลง แม้ว่ารูปแบบและพิธีกรรมจะยังคงเหมือนในอดีต แต่คุณค่าความหมายและจุดประสงค์ของการจัดงานเปลี่ยนแปลงไปจากการสืบทอดตำนานความเชื่อ การสร้างความมี สร้างความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนไปสู่ความบันเทิงสนุกสนาน การแข่งขัน การพนันหรือธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังส่ง ผลกระทบให้เกิดปัญหาทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น ปัญหาค่าใช้จ่าย การเล่นการพนัน หนี้สิน ยาเสพติดแฝงมาในงานบุญ แนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิมของบ้านดอนเชียงต้องเริ่มต้นจากกลุ่มที่สนใจปัญหาในเรื่องนี้ร่วมกันแล้วสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการศึกษาค้นคว้าอย่างรอบด้าน นำข้อมูลดังกล่าวมาสร้างความเข้าใจ และความตระหนักสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชน ให้เกิดความเข้าใจขยายออกไปจนกระทั่งมีพลังพอที่จะกำหนดแนวทางการฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิม โดยอยู่บนพื้นฐานการสืบทอดตำนาน ความเชื่อและคุณค่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมากกว่าการดำรงไว้เพียงรูปแบบพิธีกรรมเท่านั้น การฟื้นฟูอาจเริ่มต้นจากคนที่เข้าใจกลุ่มเล็กไปสู่กลุ่มใหญ่จากรูปแบบพิธีกรรมสู่คุณค่าภายในแท้จริง ซึ่งต้องอาศัยการทำงานอย่างต่อเนื่องยาวนาน (ภัทรวรรณ จันทรศิริ, 2560) และสอดคล้องกับกิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า เขตพื้นที่ชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีศักยภาพของพื้นที่ในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเนื่องจาก

ชุมชนท่ามะโอมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น เช่น บ้านเสานัก บ้านหลุยส์ วัดประตูปอง อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น การพ้อนผีปูย่า ประเพณีตานข้าวหอมต่อ ประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีตานเปรตพลี เป็นต้น และการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมควรใช้มาตรฐานและตัวชี้วัดการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะชุมชนท่ามะโอเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ตั้งแต่โบราณของจังหวัดลำปาง ซึ่งมีโบราณสถานหลายแห่งและมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีความพร้อมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยได้ศึกษาและได้หาข้อสรุปและข้อเสนอแนะสามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชน และสามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคตได้และสามารถเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่จะต้องมีการจัดสรรบุคลากรและต้องหาหน่วยงานในการรับผิดชอบและส่งเสริมในเรื่องต่าง ๆ เช่น การบำรุงรักษาสถานที่อำนวยความสะดวกในพื้นที่ชุมชนและการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย, 2561)

ประการที่สอง การสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ พบว่า การนำหลักอารักขสัมปทามาประยุกต์ใช้ในการสร้างสื่อวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟ 5 ด้าน คือ ด้านอนุรักษ์ประเพณีโบราณ ด้านอนุรักษ์รูปแบบประเพณี ด้านอนุรักษ์กิจกรรมในงานประเพณี ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียนมีอยู่ในระดับมาก การประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการตูนอนิเมชันมีความเป็นไปได้และความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน การประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการตูนอนิเมชันนับว่าเป็นทางเลือกใหม่ที่จะทำให้ข่าวสารเข้าถึงผู้คนทุกระดับในชุมชน การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ควรที่จะมีการสำรวจตลาดความต้องการของชุมชน ความถูกต้องของเนื้อหาสาระทางประวัติศาสตร์ ความผสมผสานกลมกลืนกับท้องถิ่น ความคุ้มค่าและความคุ้มค่าของการผลิตสื่อ อาจเป็นเพราะหลักอารักขสัมปทามาเป็นหลักธรรมที่ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิต ครอบครัวและชุมชนได้ และสื่อการตูนอนิเมชันสามารถเข้าถึงและปลูกฝังเด็กให้เข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตนได้ ทั้งนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดและประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟและแนวคิดกระบวนการการสร้าง และแนวคิดกระบวนการสร้างและการพัฒนานวัตกรรมของ ทิศนา แคมมณี ที่ได้ให้หลักการพัฒนานวัตกรรมไว้ดังนี้ คือ 1) การระบุปัญหา ความคิดในการพัฒนานวัตกรรมนั้นส่วนใหญ่จะเริ่มจากการมองเห็นปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหานั้นให้ประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายเมื่อกำหนดปัญหาแล้วก็กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อจัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมให้มีคุณสมบัติหรือลักษณะตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ 3) การศึกษาข้อจำกัดต่าง ๆ ผู้พัฒนา

นวัตกรรมทางด้านการเรียนการสอนต้องศึกษาข้อมูลของปัญหาและข้อจำกัดที่จะใช้นวัตกรรมนั้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ ได้จริง 4) การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมผู้จัดทำนวัตกรรมหรือพัฒนานวัตกรรมจะต้องมีความรู้ประสบการณ์ ความริเริ่มสร้างสรรค์ซึ่งอาจจะนำของเก่ามาปรับปรุง ดัดแปลงเพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นหรืออาจคิดค้นขึ้นมาใหม่ทั้งหมด นวัตกรรมทางการศึกษามีรูปแบบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาหรือวัตถุประสงค์ของนวัตกรรมนั้น เช่น อาจมีลักษณะเป็นแนวคิด หลักการ แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เทคนิคหรือสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยี เป็นต้น 5) การทดลองใช้นวัตกรรมเมื่อคิดค้นหรือประดิษฐ์นวัตกรรมทางการศึกษาแล้วต้องทดลองนวัตกรรม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเป็นการประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขผลการทดลองจะทำให้ได้ข้อมูลนำมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาวัตกรรมต่อไป ถ้าหากมีการทดลองใช้นวัตกรรมหลายครั้งก็ย่อมมีความมั่นใจในประสิทธิภาพของนวัตกรรมนั้น และ 6) การเผยแพร่เมื่อมั่นใจนวัตกรรมที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพแล้วก็สามารถนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก (ทิสนา แคมมณี, 2552) สอดคล้องกับงานวิจัยของ รติยา นิสะโสกะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญบั้งไฟสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้า กรณีศึกษา :ประเพณีบุญบั้งไฟหมู่บ้านไผ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า การกลายเป็นสินค้าของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้านไผ่ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) กระบวนการทำให้เป็นสินค้าด้วยการสร้างความหมายให้กับประเพณีบุญบั้งไฟไม่ว่าจะเป็น การอ้างอิงบทบาทและหน้าที่ของประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิม และการสร้างความหมายกับงานด้วยการเป็นงานระดับตำบลกลางใหญ่ที่มีการจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายที่เกิดขึ้นใหม่ 2) กระบวนการทำให้เป็นมาตรฐานผ่านการเป็นงานระดับตำบลและการทำประกันอุบัติเหตุภายในงาน 3) การผลิตจำนวนมากจากสินค้าที่เป็นนามธรรมอย่างการจัดบั้งไฟสวดเป็นจำนวนมาก และการผลิตจำนวนมากจากสินค้ารูปธรรมที่เป็นสินค้าปลีกย่อยที่อยู่ภายในงาน และ 4) การผลิตซ้ำผ่านสื่อต่าง ๆ และการผลิตซ้ำการพนันให้มีความแพร่หลายมากขึ้น ด้วยกระบวนการกลายเป็นสินค้าที่กล่าวไปข้างต้น จึงทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของหมู่บ้านไผ่กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีส่วนทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านบวกและผลกระทบทางลบที่มีต่อเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมหมู่บ้านไผ่ (รติยา นิสะโสกะ, 2557) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชานนท์ วิสุมิตถานนท์ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในตำบลคลองแดน อำเภอรือเสาะ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านและสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในตำบลคลองแดน อำเภอรือเสาะ จังหวัดสงขลา มีการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านบรรพบุรุษ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายและญาติพี่น้อง และภูมิปัญญาชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพของครอบครัวทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านบางส่วนยังคงมีรุ่นหลาน สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันแต่เป็นที่น่าเสียดายที่ภูมิปัญญาส่วนหนึ่งในปัจจุบันแทบที่จะไม่เห็นและไม่มีผู้สืบทอด ทั้งนี้เพราะอิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาแทรกแซงจนภูมิปัญญาชาวบ้าน

นั้นคงเหลืออยู่เพียงคำบอกเล่าเท่านั้น ในส่วนของการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์พบว่า การสร้างกลุ่มอนุรักษ์ของแต่ละภูมิภาค การส่งเสริมและกระบวนการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและสถาบันทางศาสนาเป็นสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะและการแสดงความคิดเห็นว่าสามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและการอนุรักษ์ได้ (ชานนท์ วิสุทธิชานนท์, 2558) และได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ ไชยโส ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน” ผลการวิจัยพบว่า นิสิตนักศึกษา มากกว่าร้อยละ 50 มีสมรรถนะในด้านการประเมินอยู่ในระดับดีมาก และมีจำนวนนิสิต นักศึกษามากกว่าร้อยละ 90 ที่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 ทั้งนี้ มีสมรรถนะด้านการประเมินที่นิสิต นักศึกษาครูได้รับการพัฒนา 9 สมรรถนะ ซึ่งประกอบด้วย 1) สมรรถนะในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการประเมินและสิ่งที่ประเมิน 2) สมรรถนะในการให้ผลย้อนกลับกับผู้เรียน 3) สมรรถนะในการสร้างและใช้เครื่องมือในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน 4) สมรรถนะในการให้คะแนนและการแปลความหมายของคะแนน 5) สมรรถนะในการออกแบบการประเมินสภาพจริง 6) สมรรถนะในการตรวจสอบและวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือประเมิน 7) สมรรถนะในการให้ระดับคะแนนและการรายงานผลการเรียนรู้ของผู้เรียน 8) สมรรถนะในการใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอนของครู และ 9) สมรรถนะในด้านการจัดทำโครงการในการออกแบบการประเมินการเรียนรู้ อาจารย์ที่ใช้วัตรกรรมที่พัฒนาขึ้นส่วนใหญ่มีความเห็นว่าคู่มือและกิจกรรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก นิสิตนักศึกษาที่เรียนรายงานว่าได้เรียนรู้ตามบทเรียนที่เรียนและตระหนักว่าสมรรถนะด้านการประเมินเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับครูที่จะนำไปใช้ในการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนต่อไป (พรทิพย์ ไชยโส, 2556)

ประการที่สาม การพัฒนาสื่อวัตรกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณี บุญบั้งไฟ พบว่า การผลิตสื่อวัตรกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ จะต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชันอย่างลงตัว เนื้อหาในสื่ออนิเมชันควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน และมีการกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชันที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย อาจเป็นเพราะการประชาสัมพันธ์งานบุญประเพณีส่วนใหญ่จะขึ้นป้ายและการโฆษณาผ่านสื่อทางวิทยุโทรทัศน์เป็นหลัก สำหรับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชันกันนับว่าเป็นทางเลือกใหม่ที่ดี การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ควรที่จะมีการสำรวจตลาดความต้องการของชุมชน ความถูกต้องของเนื้อหาสาระทางประวัติศาสตร์ ความผสมผสานกลมกลืนกับท้องถิ่น ความคุ้มค่าและความคุ้มค่าของการผลิตสื่อ ทั้งนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวัตรกรรมของ Gopalakrishnan & Damanpour ที่อธิบายว่า วัตรกรรมที่สามารถจับต้องได้จะเป็นวัตรกรรมที่เน้นในส่วนของการ

นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ มี 2 อย่าง คือ ผลิตภัณฑ์ที่สามารถจับต้องได้ ผู้ใช้สามารถเห็นและสัมผัสได้ และผลิตภัณฑ์ที่จับต้องไม่ได้มักจะเป็นการบริการที่ผู้ให้บริการพยายามสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา ส่วนนวัตกรรมที่จับต้องไม่ได้จะเป็นนวัตกรรมที่เน้นในส่วนของการบริการกระบวนการ เพราะทำให้ระบบการทำงานต่าง ๆ ในองค์กรมีการเปลี่ยนแปลง มี 2 อย่าง คือ การนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาพัฒนาทำให้กระบวนการและรูปแบบการทำงานในองค์กรมีการพัฒนามากขึ้น และการนำเอาระบบการบริหารงานรูปแบบใหม่เข้ามาพัฒนากระบวนการและขีดความสามารถทางการบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Gopalakrishnan, S. & Damanpour, F., 1997) และสอดคล้องกับ กันยารวรรณ์ กำเนิดสินธุ์ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนบางน้ำผึ้งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม” ผลของการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.32 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุด คือระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ค่าเฉลี่ย 4.02 อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือระดับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ค่าเฉลี่ย 3.92 อยู่ในระดับมาก และค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ค่าเฉลี่ย 2.76 อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำท้องที่ คือการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้มากทุกด้านแต่อยู่ที่ด้านที่ประชาชนสนใจและได้รับประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่พบว่าการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับมาก และรองลงมาคือการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนบางน้ำผึ้งมี 3 ส่วน คือ การมีส่วนร่วมของผู้บริหาร อบต.และผู้ใหญ่บ้าน การมีส่วนร่วมระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับประชาชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยกันเองเอง จึงทำให้ชุมชนมีการจัดการรูปแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง พบได้จากการได้รับรางวัลด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น รางวัลกินรี ปี 2550 และ 2555 เรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจาก ททท. รางวัลนวัตกรรมการท่องเที่ยวจากสำนักงานก และผลิตภัณฑ์ชุมชนก็ยังได้รับรางวัล นวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นลูกประคบธัญพืช KBO ที่ 1 ระดับประเทศ ได้รับรางวัลมาตรฐาน โฮมสเตย์ระดับอาเซียนของภาคกลาง อีกทั้งสมาชิกในชุมชนยังได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันคือ ได้รับเงินปันผลจากธนาคารชุมชนทุกปี กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ จัดแพทย์ตรวจรักษาฟรีสัปดาห์ละ 2 ครั้ง อีกทั้งยังส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง (กันยารวรรณ์ กำเนิดสินธุ์, 2560)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดยโสธร สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความรัก ความสามัคคีและสามารถสร้างชื่อเสียงอย่างเป็นที่ประจักษ์ สะท้อนถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

และการรักษาประเพณีที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมความเคารพ ความนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาคุ้มครองชุมชน และการรักษาคำมั่นสัญญาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกระบวนการบริหารจัดการงบประมาณสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟในรูปแบบหลากหลายและทันสมัยจะสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน การนำหลักอารักขสัมปทามาประยุกต์ใช้ในการสร้างสื่อวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟ ควรครอบคลุมใน 5 ด้าน คือ อนุรักษ์ประเพณีโบราณ อนุรักษ์รูปแบบประเพณี อนุรักษ์กิจกรรมในงานประเพณี การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน ทั้งนี้การผลิตสื่อวัฒนธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟจะต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่อออนไลน์เช่นอย่างลงตัว เนื้อหาในสื่อออนไลน์ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน และมีการกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย เพื่อให้ผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถขยายต่อไปในทัศนะที่กว้างมากขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาถึงการสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสร้างเครือข่าย การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือพลเมืองยุคดิจิทัล (Digital Citizen) กับความยั่งยืนของวัฒนธรรมท้องถิ่น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการทำวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2562 ผู้วิจัยและคณะขอขอบพระคุณสถาบันดังกล่าวมา ณ โอกาสนี้ พร้อมทั้งขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย พระคุณเจ้า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กันยารวรรณ์ กำเนิดสินธุ์. (2560). การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนบางน้ำผึ้งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม. วารสารสารสนเทศ, 16(1). 175-184.
- กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย. (2561). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโออำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วารสารศิลปศาสตร์, 6(1). 131-148.
- จิตรลดา พิศาลสุพงศ์ และสุพัตรา ศรีภูมิเพชร. (2560). การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีวิจัย และนวัตกรรม. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 54(4), 51-54.

- ชานนท์ วิสุมิตติชานนท์. (2558). การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในตำบลคลองแดนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ทิตนา แหมมณี. (2552). ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทพศักดิ์ บุญยพันธุ์. (2550). เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง. นนทบุรี: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ประตุสู่อีสาน. (2562). บุญบั้งไฟ. เรียกใช้เมื่อ 20 ตุลาคม 2562 จาก <https://www.isangate.com>
- ประพนธ์ เจียรกุล. (2550). เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง. นนทบุรี: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พรทิพย์ ไชยโส. (2556). การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภัทรวรรณ จันทรศิริ. (2560). การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิมโดยการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชนและชุมชนบ้านดอนเชียง ตำบลลุ่มพุก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร. ใน รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. สกว.
- มารยาท กิจสุวรรณ. (2526). ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย. วารสารวัฒนธรรมไทย, 22(6), 14-20.
- เย็นใจ เลหาวิช. (2562). บุญบั้งไฟ. เรียกใช้เมื่อ 9 ตุลาคม 2562 จาก <http://nittaya357.blogspot.com/technology>
- รติยา นิสะโสกะ. (2557). การเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญบั้งไฟสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้ากรณีศึกษา ประเพณีบุญบั้งไฟ หมู่บ้านไผ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี. ใน สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2562). บุชาถน ขอให้ฝนตก. เรียกใช้เมื่อ 18 ตุลาคม 2562 จาก <http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/elanna51/cere/cere1-09.html>
- ศศิมา สุขสว่าง. (2562). การพัฒนานวัตกรรมในองค์กร. เรียกใช้เมื่อ 10 มกราคม 2562 จาก <https://www.sasimasuk.com/>
- สำนักงานจังหวัดยโสธร. (2562). จังหวัดยโสธร. เรียกใช้เมื่อ 17 ตุลาคม 2562 จาก <http://www.yasothon.go.th/>

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษา
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

Gopalakrishnan, S. & Damanpour, F. (1997). A review of innovation research in
economics, Sociology and technology management. Omega, 25(1), 15-28.